Ба Шурои диссертатсионии 6D. КОА-
014 назди Донишгоҳи давлатии молия ва
иқтисоди Тоҷикистон (ш. Душанбе,
кӯчаи Нахимова 64/14)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент Хайрзода Шукрулло Қурбоналӣ ба диссертатсияи Олимбекзода Фахрия Олимбек дар мавзуи «Самтҳои асосии мукаммалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз.

1. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Диссертатсияи Олимбекзода Фахрия Олимбек дар мавзуи «Самтҳои асосии мукаммалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба Шиносномаи феҳристи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз ба сархатҳои қисми 10. Бонкҳо ва ташкилоти қарзии дигар: бандҳои 10.1 – Ташаккули низоми бонкӣ ва инфрасохтори он дар шароити иқтисоди бозорӣ; б. 10.10 – Инноватсияҳои молиявӣ дар бахши бонкӣ; б. 10.15 – Коркарди амсилаҳои муайян кардани нархҳо ва арзиши аслии хизматрасониҳо ва амалиёти бонкӣ; б. 10.19 – Методология ва механизми ташаккул ва истифодаи захираҳои бонкӣ ва б. 10.22 – Маҳсулоти нави бонкӣ: намудҳо, технологияи ташкил, тарзҳои татбиқ, мувофиқат мекунад.

2. Мубрамии мавзуи диссертатсия. Татбиқи ҳадафҳои стратегии рушди мамлакат, инчунин Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Стратегияи миллии фарогирии молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022-2026, Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025, Стратегияи сиёсати пулию қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025, Барномаи саноатикунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 такмили низоми хизматрасониҳои бонкиро ҳамчун муҳаррики асосии рушди бозори молиявӣ тақозо мекунад. Инчунин, фаъолияти низоми бонкии Тоҷикистон дар давраҳои бухрони молиявии ҷаҳонӣ (2008-2009) ва бухрони низоми бонкии миллӣ (2015-2018) нишон дод, ки бояд низоми хизматрасониҳои бонкӣ бо назардошти шароити иқтисоди муосир таквият дода шавад.

Омӯзиш, баррасӣ ва баҳодиҳии самтҳои асосии рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ аз масоили мубрами низоми молиявӣ арзёбӣ гардида, таҳқиқи амиқи он метавонад, ки ба ҷараёни фаъолияти самараноки бонкҳои тиҷоратӣ таъсири мусбӣ расонида, аҳамияти иқтисодии ин ташкилотҳоро дар низоми хоҷагидорӣ боло бардорад.

Вобаста ба гуфтаҳо боло, дарҷ намудан мумкин аст, ки мукаммалгардонии самтҳои асосии низоми хизматрасониҳои бонкӣ ба тақвияти сохтори институтсионалии низоми бонкӣ оварда мерасонад ва сатҳи рақобатпазирии ин ташкилотҳоро дар бозори бонкӣ метавонад, ки таҳким бахшад. Аз ин рӯ мавзуи интихобшуда мубрам арзёбӣ гардида, таҳқиқотҳо дар ин самт ногузир дониста мешавад. Натиҷаи таҳқиқоти мазкур метавонад, ки ҳамчун омили таҳрикдиҳандаи фаъолият молиявии бонкҳои тиҷоратӣ баромад намуда, ба вазъи пардохтпазирӣ ва бозоргирӣ таъсири мусбӣ расонад ва зимни таҳияи барномаҳои дохилибонкӣ мавриди истифода қарор дода шавад.

3. Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар рисола бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд. Навгонии илмии таҳқиқоти диссертатсионии Олимбекзода Ф.О. дар мавзӯи «Самтҳои асосии мукаммалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар пажуҳиши муносибатҳои системавӣ нисбат ба низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таҳлили таҷрибаи байналмилалӣ ва таҳияи механизмҳои мутобиқшавӣ алоқаманд буда, бо назардошти омилҳои дохилӣ ва омилҳои берунии ба бонкҳои тиҷоратӣ таъсиррасон арзёбӣ карда мешавад.

Бояд қайд намуд, ки нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ҳамчун навгонии таҳқиқоти диссертатсионӣ фарогири асосҳои назариявӣ ва амалии низоми хизматрасониҳои бонкӣ буда, ҷанбаҳои муҳими идоракунии низоми хизматрасониҳои бонкӣ, хусусиятҳои идоракунӣ дар раванди фаъолияти бонкҳои тиҷоратӣ баррасӣ шуда, нуктаҳои назариявии навгониҳои дар диссертатсия овардашуда аз нигоҳи илмӣ асоснок гардида, андешаҳои муҳаққиқони ватанӣ ва пажуҳишгарони хориҷӣ аз ҷониби муаллиф баррасӣ ва омӯзиш гардидаанд. Муаллиф зимни таҳқиқи асосҳои назариявии низоми хизматрасониҳои бонкӣ ақидаҳои мухталифро оид ба ин самт омӯхтааст ва нуқтаи назари хешро иброз доштааст. Зимни таҳқиқот хусусиятҳои хизматрасониҳои бонкӣ баррасӣ шуда, гуруҳбандӣ гардидаанд ва принсипҳои асосии пешниҳоди хизматрасониҳои бонкӣ дар шароити муосири иқтисодӣ муайн гардидааст, ки аз таҳқиқи амиқ гувоҳӣ медиҳад. Бар илова, муаллиф кӯшиш ба харҷ додааст, ки таҷрибаи хориҷиро дар самти такмили низоми хизматрасониҳои бонкӣ омӯзад ва ҷанбаҳои афзалиятноки онро барои истифода дар низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия намояд, ки воқеан ин амал метавонад дар

таҳкими бозори хизматрасониҳои молиявӣ ва рушди амалиёти бонкӣ нақши муҳим дошта бошад. Дар ин раванд муаллиф ҳамчун ҷанбаҳои афзалиятнок пешниҳод кардааст, ки бояд ба самтҳои зерини низоми хизматрасониҳои бонкӣ аҳамияти ҷиддӣ дода шавад, аз ҷумла: а) рушду такомули низоми суғуртаи пасандозҳо, афзудани ҳаҷми қарзҳои байнибонкӣ, тавсеаи клиринг ва ҳисоббаробаркуниҳо; б) такмили механизми фаъолияти миёнаравони молиявӣ; в) густариши маърифати молиявӣ ва тарғибу ташвиқи он, тарғиби фарҳанги рафтори дурусти молиявӣ, ки ба назари мо ба мақсад мувофиқ мебошад. Дар ҷараёни таҳқиқот вазъи муосири бозори хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил карда шуда, ҷанбаҳои дорои заъф ва ҷанбаҳои афзалиятнок ба таври амиқ баҳогузорӣ гардидааст, ки ин омил метавонад дар раванди таҳкими низоми хизматрасониҳои бонкӣ, махсусан устувории нишондиҳандаҳои алоҳидаи ташкилотҳои қарзӣ таъсири мусбӣ расонида, хавфҳои гуногуни молиявию иқтисодиро дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ аз байн мебарад.

Мушкилоти дар ҷараёни тақвиятёбии хизматрасониҳои бонкӣ таъсирбахш гуруҳбандӣ гардидааст ва роҳу воситаҳои аз байн бурдани онҳо тавсия гардидааст. Муаллиф дар ин ҷараён иброз медорад, ки бояд ба самтҳои: -сифати сандуқи қарзии бонкҳои тиҷоратӣ; -кифоятии сармоя; -ҷалби маблағҳои озоди аҳолӣ; -фаъолияти сармоягузории бонкҳои тиҷоратӣ; -суғуртакунони пасандозҳо ва ғайраҳо аҳамияти ҷиддӣ дода шавад, ки ба назари мо тақвияти самтҳои дар боло овардашуда метавонад пойгоҳи захиравии бонкҳои тиҷоратиро таҳким бахшида, таъсири бонкҳоро дар иқтисодиёт бештар мегардонад. Дар ин замина, иқтидори сармоягузорӣ баланд гардида, фарогирии молиявӣ миёни аҳолӣ тақвият меёбад. Ҷиҳати такмили низоми хизматрасониҳои бонкӣ тавсияҳои судманд пешниҳод гардидаанд. Маврид ба ёдоварист, ки тақвияти самтҳои асосии низоми хизматрасониҳои бонкӣ имкониятҳои васеъи иқтисодиву молиявиро фароҳам оварда, натиҷаи самаранокии кори бонкҳои тиҷоратиро таъмин намуда, аҳамияти иқтисодии ин ташкилотҳоро дар иқтисодиёт боло мебардорад.

4. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифода онҳо.

Диссертатсия дар асоси ақидаҳо ва нуктаҳои назари муҳаққиқони иқтисодшинос ва мактабҳои иқтисодӣ, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ оид ба низоми бонкӣ, низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст, ки он дар амал асоснок карда шудааст. Инчунин таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳлил ва омузиши асосҳои назариявию методологӣ ва илмии бисёрсолаи муаллифро доир ба ҷанбаҳои гуногуни муаммоҳои такмили низоми хизматрасониҳои бонкӣ, мавқеи бонкҳои тиҷоратӣ дар ҷараёни фаъолияти бозори молиявӣ ва тақвияти аҳаммияти маҳсулотҳои

бонкӣ дар рушди иқтисодиёти миллӣ фарогир мебошад. Тадқиқотҳои методологию назариявии гузаронидашуда метавонад дар оянда ҳамчун пойгоҳи маълумотҳо барои гузаронидани тадқиқотҳои методологӣ-назариявии низоми хизматрасониҳои бонкӣ, таҳияи санадҳои меъёриву ҳуқуқии таҳкими устувории молиявии ташкилотҳои қарзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода гарданд.

5. Аҳамияти амалии натиҷаҳои таҳқиқот дар коркарди тавсияҳо оид ба таҳкими низоми устувории молиявии бонкҳои тиҷоратӣ зоҳир мегардад. Дар раванди иҷроиши таҳқиқоти диссертатсионӣ маводҳои оморӣ ва дигар санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, маълумотҳои расмии Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳои тиҷоратӣ ва дигар ахборот мавриди истифода қарор гирифтааст, ки дар маҷмӯъ дар такмилёбии кори диссертатсионӣ таъсири мусбӣ гузоштаанд. Инчунин натиҷаҳои таҳқиқотҳои амалии дар диссертатсия овардашуда метавонанд, барои таҳкими механизми низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хизмат намуда, нигоҳдории фарогирии молиявиро дар кишвар таъмин созанд. Натиҷаҳои алоҳидаи таҳқиқоти диссертатсионӣ дар таҳияи ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва татбиқи барномаҳои молиявӣ метавонанд мавриди истифодаи васеъ қарор дода шаванд ва дар амалишавии Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 мусоидат намоянд.

6. Саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Бояд қайд намуд, ки вазифаҳои дар назди унвонҷӯй гузошташуда ба пуррагӣ иҷро гардидаанд, яъне дар доираи такмили самтҳои асосии низоми хизматрасониҳои бонкӣ муаллиф ба ҳадафи гузошташуда ноил гардидааст. Инчунин муайян намудан мумкин аст, ки дар раванди таҳқиқот мақсади гузошташуда ва иҷрои вазифаҳо аз ҷониби унвонҷӯ ба анҷом расонида шудаанд. Дар ин раванд муаллиф масъалаҳои асосии низоми хизматрасониҳои бонкиро мавриди баррасӣ қарор дода, оид ба такмили он дар сатҳи институтсионалӣ пешниҳодҳои илман асоснок тавсия намудааст. Фарзияи таҳқиқоти унвонҷӯ эҳтимолияти баланди татбиқшавӣ дошта, онро аз рӯйи натиҷа низ муайян намудан имконпазир аст.

7. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Мақолаҳои интишоршудаи муаллиф, иқтибосҳои илмӣ ва хулосаю пешниҳодҳои дар диссертатсия ҷойдоштаро дар худ инъикос намудаанд. Таҳлили диссертатсия нишон дод, ки муаллиф дар доираи мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ 15 мақола ба нашр расонидааст, ки аз инҳо 8 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудаанд. Натиҷаҳои асосӣ ва нуктаҳои муҳими таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои илмию назариявии байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ироа гардидаанд.

8. Мутобиқати баррасмиятдарории диссертатсия ба талаботи КОА. Диссертатсияи пешниҳод намудаи довталаб Олимбекзода Ф.О. ба бандҳои меъёрҳои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз, омодасозии диссертатсия ва экспертизаи диссертатсия дар шурои диссертатсионӣ ва ба дигар талаботҳои "Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ" ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯй мебошад.

9. Натиҷаҳои кор ва ҷанбаҳои мусбии он. Кори тақризшаванда аз муқаддима, се боб, зербобҳо, хулоса, расму ҷадвалҳо, рӯйхати адабиёти истифодашуда, хулосаву пешниҳодҳои муаллифӣ иборат буда, бо истифода аз 152 сарчашма таҳия карда шуда, дар 198 саҳифаи компютерӣ омода гардидааст.

Дар муқаддима мубрамият ва дараҷаи таҳқиқи мавзӯъ, мақсад ва вазифаҳо, объект ва мавзуи таҳқиқот, фарзияи таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, сарчашмаи иттилоотӣ, эътимоднокӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот, навовариҳои илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ, интишорот ва сохтори диссертатсия асоснок карда шудааст (саҳ.4-17).

Дар боби якуми диссертатсия "Асосҳои назариявии ташаккул ва рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ" ҷанбаҳои назариявии низоми хизматрасониҳои бонкӣ, таснифоти хизматрасониҳои бонкӣ, таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ оид ба рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ таҳқиқ ва баррасӣ шудааст. (саҳ.18-65).

Дар ин қисмати диссертатсия унвонҷӯ кӯшиш намудааст, ки асосҳои назариявии масъалаи мазкуро матраҳ намояд ва дар асоси андешаҳои муҳаққиқони ватаниву хориҷӣ низоми хизматрасониҳои бонкиро таҳқиқ намуда, ақидаи фардии худро пешкаш намояд. Махсусан аз ҷониби муаллиф қайд карда мешавад, ки сарфи назар аз он, ки мушкилоти рушди хизматрасониҳои бонкӣ аз давраҳои пеш коркард мешаванд, вале бо вуҷуди ин, масъалаҳои ҳалнашуда ҳанӯз ҳам боқӣ мемонанд, ки ин ба мураккаб ва бисёрпаҳлӯ будани мавзӯи мазкур алоқамандии бевосита дорад (саҳ.18-22). Воқеан, айни замон яке аз масъалаҳои мубрам дар низоми бонкии аксари кишварҳои ҷаҳон ин нигоҳдории сатҳи баланди дастрасии аҳолӣ ба маҳсулотҳои бонкӣ маҳсуб меёбад. Зеро дар шароити муосири иқтисодӣ ва тақвиятёбии муносибатҳои молиявӣ таъмини муштариён бо маҳсулотҳои бонкӣ нишондиҳандаи муҳим дониста мешавад. Аз ин рӯ, ҷиҳати таъмини аҳолӣ бо маҳсулотҳои бонкӣ ва хизматрасониҳо барои давраи дарозмуҳлат таҳқиқи паҳлуҳои назариявии он аз ҷониби унвонҷӯ ба маврид мебошад. Инчунин, муаллиф маҳсулотҳо ва хизматрасониҳои бонкиро гуруҳбандӣ намуда, онро тавзеҳ додааст, ки дар таҳкими низоми хизматрасониҳои бонкии муосир метавонад нақшгузор бошад (саҳ.32-38). Муаллиф

хизматрасониҳои бонкиро ҳамчун омили калидии нигоҳдории пардохтпазирӣ ва бозоргирӣ дониста, қайд мекунад, ки низоми хизматрасониҳои бонкӣ раванди пайваста рушдёбандаи қабули қарорҳои идоракунӣ мебошад, ки ба муътадилсозии сохтори дороиҳо ва уҳдадориҳо, идоракунии хавфҳо ва нигоҳ доштани сатҳи оптималии сармоя барои таъмини фарогирии молиявӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ нигаронида шудааст (саҳ.38-40).

Илова ба ин, принсипҳои коркард ва пешниҳоди маҳсулотҳои бонкӣ мавриди таҳқиқи қарор гирифта, зарурияти риоя намудани принсипҳоро зимни татбиқи низоми хизматрасониҳои бонкӣ мушаххасан баҳогузорӣ намудааст, инчунин унвонҷӯ хизматрасониҳоро дар фаъолияти бонкҳои тиҷоратӣ ҳамчун консепсияи бисёртаркибӣ баҳо дода, онро ҷузъи асосии фаъолияти бонкҳо арзёбӣ менамояд, ки ба андешаи ин ҷониб қобили қабул аст (саҳ.39-41). Чунки, дар шароити муосири иқтисодӣ тарҳрезии фаъолияти бонкҳои тиҷоратӣ бидуни баҳодиҳии амиқи бозори хизматрасониҳо ғайриимкон аст ва дар асоси коркарди маҳслуотҳои нави бонкӣ фаъолияти самараноки бонкҳо татбиқ карда мешавад.

Дар ҷараёни таҳқиқот муаллиф ба таҷрибаи хориҷӣ такя намуда, низоми хизматрасониҳои бонкиро ҳамчун омили асосӣ ва калидии нигоҳдории сатҳи рақобатпазирӣ ва фаъолияти самаранок дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ арзёбӣ менамояд. Ба андешаи унвонҷӯ ҷиҳати такмили низоми хизматрасониҳои бонкӣ омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ зарур аст ва истифодаи ҷанбаҳои афзалиятноки он ба манфиати низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Дар ин асос, муаллиф қайд менамояд, ки барои такмили низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Тоҷикистон бо баҳрабардорӣ аз таҷрибаи муваффақи кишварҳои хориҷӣ татбиқи як қатор чорабиниҳо судманд ва ба назар мувофиқ мебошад. Дар доираи таҳқиқоти анҷомёфта, унвонҷӯ бо назардошти омӯзиши таҷрибаи яккатор кишварҳои аз нигоҳи иқтисодӣ рушдёфта, такмили низоми хизматрасониҳои бонкиро баррасӣ намуда, ҷанбаҳои афзалиятноки онро барои истифода пешниҳод намудааст, ки албатта қобили таваҷҷуҳ мебошад (саҳ. 43-65).

Дар боби дуюми диссертатсия «Баҳодиҳии рушди низоми хизматрасониҳои бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир» ҳолати муосири низоми хизматрасониҳои бонкӣ, баррасӣ ва таҳлил вазъи муосири зерсохтори низоми хизматрасониҳои бонкӣ ва рушди бонкдории электронӣ ҳамчун самти афзалиятноки низоми хизматрасониҳои бонкӣ таҳқиқ карда шудааст. (саҳ.66-122).

Дар ин қисмати диссертатсия, унвонҷӯ бештар кӯшиш намудааст, ки ҳолати муосири рушди низоми хизматрасониҳоро дар низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор дода, вазъи такмилёбии онро баҳогузорӣ намояд. Унвонҷӯ бо истифода аз маълумотҳои омории Бонки

миллии Тоҷикистон ва дигар бонкҳои тиҷоратӣ вазъи молиявии бонкҳои тиҷоратиро таҳлил намуда, имконияҳои молиявии ин ташкилотҳоро баҳогузорӣ намудааст ва низоми хизматрасониҳои бонкиро дар фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ арзёбӣ кардааст. Унвонҷӯ дар рафти таҳқиқот нишондиҳандаҳои молиявии бонкҳои тиҷоратиро таҳлил карда, қайд мекунад, ки ҳаҷми кофии сармояи худӣ ба бонк имкониятҳои васеъро барои қарздиҳии фаъолонаи иқтисодиёт, васеъ кардани доираи хизматрасониҳо ва ҷалби сармоягузорӣ фароҳам меорад ва омили асосии рақобатпазирии он дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ маҳсуб меёбад (саҳ.67-68). Фаъолияти бонкҳои тиҷоратиро бидуни хизматрасониҳои қарзӣ тасаввур намудан аз имкон берун аст, аз ин ҷост, ки муаллиф ба вазъи амалиёти қарзии бонкҳои тиҷоратӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ таваҷҷуҳ намуда, амалиёти қарзиро ҳамчун тақвиятбахши сармоягузориҳои бонкӣ ба иқтисодиёт арзёбӣ кардааст. Дар баробари ин, вазъи ҷалби пасандозу амаонатҳо ба низоми бонкӣ ва такмили низоми ҷалби маблағҳои муваққатан озоди аҳолӣ таҳлил карда шудааст. Дар воқеъ, таҳлилҳо собит месозанд, ки иқтисоди воқеиро бидуни ташкили низоми босамари пешинҳоди маҳсулоҳои бонкӣ рушд додан ғайриимкон мебошад. Вале, аз нигоҳи дигар, пешниҳоди қарз дар асоси тақвияти вазъи устувории молиявии бонк сурат мегирад, ки дар ин самт таҳлили омилҳои ба ҷараёни хизматрасониҳои бонкӣ таъсирбахш ба мақсад мувофиқ аст. Дар доираи таҳқиқот муаллиф дороиҳои бонкҳои тиҷоратиро таҳлил намуда, ба чунин андеша аст, ки нишондиҳандаҳои асосии фаъолияти бонкҳои тиҷоратӣ муайянкунандаи вазъияти он буда, афзоиши дороиҳо аз ҳолати муқаррарӣ ва пастшавии онҳо ҳолати мураккаби системаро нишон медиҳад. Дар асоси таҳлилҳо муаллиф муайян намудааст, ки дар соли 2024 дороиҳои бонкҳои тиҷоратӣ нисбат ба соли 2018 ба андозаи 69,7%, рушд намудааст, ки аз мавқеи устувор пайдо кардани бонкҳои тиҷоратӣ ва тақвияти маҳсулотҳои бонкӣ гувоҳӣ медиҳад.

Давра ба давра ташаккул ёфтани дороиҳои бонкҳои тиҷоратӣ на танҳо ба вазъи молиявии ин ташкилотҳо таъсири мусбӣ мерасонад, балки мавқеи бонкҳои тиҷоратиро дар бозори бонкӣ тақвият дода, ба рушди устувори иқтисоди миллӣ заминаи мусоид мегузорад (саҳ.69-74).

Андешаи унвонҷӯйро оид ба идоракунии дороиҳои бонкҳои тиҷоратӣ метавон дастгирӣ намуд. Зеро мувофиқи андешаи ӯ рушди устуворонаи низоми хизматрасониҳои бонкӣ аз идоракунӣ вобастагии амиқ дошта, низоми идоракунӣ дорои хусусиятҳои ба худ хос мебошад (саҳ.75-76). Манбаи асосии даромаднокии бонкҳои тиҷоратӣ амалиёти фаъол дониста мешавад, ки аз нуктаи назари унвонҷӯ ин амалиёт бояд тақвият бахшида шаванд ва дар ин асос сармояи худии бонкҳои тиҷоратӣ зиёд карда шавад. Оид ба ин масъала унвонҷӯ чунин қайд менамояд, ки яке аз омилҳои рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ, афзоиши буҷети давлат, пешгирӣ ва кам намудани

харгуна омилҳои коррупсионӣ ва густариши низоми пардохтҳои ғайринақдӣ мебошад. Ҳамин аст, ки солҳои охир аз ҷониби бонкҳои тиҷоратии ватанӣ дар самти зиёд намудани банкомату терминалҳо ва кортҳои пардохтӣ мушоҳида мегардад. Ба иттилои сомонаи БМТ, соли 2024 дар мамлакат аз тарафи 21 ташкилоти молиявию қарзӣ 5,06 млн. адад кортҳои пардохтии бонкӣ ба муомилот бароварда шудааст, ки дар қиёс ба соли 2018 2,8 маротиба зиёд аст, ки 71,2 дарсади он кортҳои миллӣ мебошанд. Дар соли 2023 бошад, ин рақам ба андозаи 31,4% афзудааст (саҳ.80-82). Афзоишёбии шумораи кортҳои пардохтӣ ва такмилёбии инфрасохтори пардохтӣ на танҳо метавонад ки ба рушди низоми хизматрасониҳо асос гузорад, балки раванди дастрасии аҳолиро ба маҳсулотҳои бонкӣ тақвият бахшида, сатҳи эътимоднокии низоми бонкиро пурқувват мегардонад.

Баъд аз омӯзиш, баррасӣ ва таҳлили паҳлӯҳои мухталифи таҳқиқот муаллиф қайд мекунад, ки дар шароити ноустувории муҳити берунаи иқтисодӣ ва таъсири он ба иқтисоди миллӣ, бонкҳои тиҷоратӣ ва мизоҷони он ба хавфҳои молиявӣ дучор мешаванд ва дар ин ҳолат барои рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ ташкили самтҳои комилан нави пешинҳоди маҳсулотҳо бонкӣ ба вуҷуд меояд. Тақвияти низоми бонкдории электронӣ аз масоили мубрами низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ мегардад, ки аз ҷониби унвонҷӯ мавриди таҳлил қарор гирифтааст ва вобаста ба ин тавсияҳои муфид пешкаш намудааст, ки қобили дастгирӣ мебошад. Гузашта аз ин, унвонҷӯ ба фаъолияти бонкҳои тиҷоратии низомсоз аҳамитяи ҷиддӣ зоҳир намуда, фаъолияти ин ташкилотҳоро баҳогузорӣ ва таҳлил намудааст. Дар ин росто қайд намудан имконпазир аст, ки фаъолияти самараноки бонкҳои тиҷоратии низомсоз метавонад ба кулли низоми хизматрасониҳои бонкӣ таъсири мусбӣ расонад ва таъмини фаъолияти густурдаи онҳо яке аз ҷанбаҳои асосии нигоҳдории дастрасии аҳолӣ ба маҳсулотҳои бонкӣ дониста мешавад (саҳ.102-122).

Дар боби сеюм - «Самтҳои афзалиятноки рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» роҳҳои тақвияти сифати хизматрасониои бонкӣ, таҳкими низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар заминаи стратегияи рушд ва дурнамои рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ баррасӣ ва пешниҳод гардидаанд. (саҳ.123-169).

Таҳқиқотҳои анҷомёфта барои муаллиф имкон фароҳам оварданд, ки ғояҳои асосиро ҷиҳати такмилдиҳии низоми хизматрасониҳои бонкӣ муттамарказ намуда, усулҳо ва роҳу воситаҳои таҳкими онро тавсия намояд. Унвонҷӯ дар диссертатсия чунин қайд мекунад, ки мушкилоти низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар ҳолати нохуб гардидани вазъи иқтисодӣ, миқёси бухрони иқтисодиро боз ҳам мураккабтар мегардонад, зеро бонкҳо яке аз унсурҳои асосии тамоми низоми молиявии ҳар як мамалакат ба ҳисоб мераванд. Дарк ва пешгирӣ намудани ин ҳолат метавонад ба бонкҳои тиҷоратӣ дар таҳияи барномаҳои дарозмуддат барои кам намудани зарар ёрӣ

расонад. Дар ин ҷараён унвонҷӯ тақвияти низоми хизматрасониҳои бонкӣ ва коркарди маҳсулотҳои нави бонкиро ҳамчун омили таъсирбахш ба сармоягузориҳои бонкӣ арзёбӣ намуда, чунин мешуморад, ки ташкили низоми босамари хизматрасониҳои бонкӣ метавонад, ки барои рушди бозори молиявии мамлакат кӯмак расонад. Вобаста ба ин, таҳкими хизматрасониҳои бонкӣ на танҳо ҳамчун омили роҳёбӣ ба бозор бароmад менамояд, балки метавонад, ки дар рушди низоми хоҷагидории кишвар ва тақвияти дастрасии аҳолӣ бо маҳсулотҳои бонкӣ замина фароҳам оварад. Таҳкими сифати хизматрасониҳо ҳамчун категорияи вижа метавонад, ки хусусияти иҷборӣ надошта бошад, яъне ташкилотҳои қарзиро институтҳои танзимкунандаи низоми бонкӣ водор намесозанд, ки сифати маҳсулотҳо ва хизматрасониҳо боло бурда шавад. Дар ин самт ташкилотҳои қарзӣ бояд ташаббус нишон дода, баландбардории сифати хизматрасониҳоро татбиқ намоянд (саҳ. 123-130).

Дар диссертатсия муаллиф чунин дарҷ менамояд, ки ҷиҳати таъмини сатҳи рақобатпазирӣ бояд дар баробари таҳкими сифати хизматрасониҳои пешниҳодшаванда, инчунин масъалаи ҷаззобияти ташкилоти қарзӣ низ бояд ба инобат гирифта шавад. Ҷаззобияти ташкилоти қарзӣ ба якчанд омилҳо вобаста мебошад, ки ҳар кадоми онҳо бояд ба инобат гирифта шавад (саҳ. 131-140). Дар диссертатсия қайд гардидааст, ки истифодаи технологияи муассири молиявӣ, баҳодиҳии саривақтии хавфҳо, коркарди маҳсулотҳои нави бонкӣ ва таҳрики стратегияи рушди ташкилотҳои қарзӣ аз ҷанбаҳои афзалиятнок маҳсуб меёбад.

Дар хулоса ва пешниҳодҳои кори диссертатсионӣ натиҷаҳои асосии таҳқиқоти илмӣ ҷамъбаст гардида, тавсияҳои мушаххас оид ба такмили низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шудааст. (саҳ. 170-174).

10. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Баррасии кори диссертатсионии тақризшаванда собит сохт, ки диссертатсияи Олимбекзода Ф.О. дар мавзуи «Самтҳои асосии мукаммалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба меъёрҳои муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра ҷавобгӯ мебошад.

11. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба диссертатсия.

Дар баробари паҳлуҳои мусбии рисолаи диссертатсионӣ, он дорои баъзе камбудиҳо мебошад, аз ҷумла:

1. Мубрамияти диссертатсияи тақризшаванда аз тарафи муаллиф ба пуррагӣ дарҷ нашудааст, инчунин таъсири омилҳои беруна ва дохилӣ, ки ба рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ таъсир мерасонад ва ба таҳкими

фарогирии молиявӣ таъсиргузор мебошанд, ба таври кофӣ инъикос наёфтаанд;
2. Дар зербоби 1.3, ки муаллиф таҷрибаи кишварҳои хориҷиро вобаста ба рушди низоми хизматрасониҳои бонкӣ таҳқиқ кардааст, лекин ҷузвҳои онро барои истифодабарӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳеҳ ва пурра тавсия накардааст;
3. Дар боби 2 таҳлили вазъи рушди низоми бонкӣ ва арзёбии он бояд бо назардошти ҷой доштани буҳрони низоми бонкӣ воқеъбинона арзёбӣ гардад, то ки хулосаҳои назариявӣ ва тавсияҳои амалии илман асоснок таҳия шаванд;
4. Дар рисола таҳлили вазъи муосири низоми хизматрасониҳои бонкӣ бояд ба таври амиқ сурат мегирифт ва нуктаҳои заъфи он мушаххас гардида, воситаҳои аз байн бурдани онҳо пешниҳод карда мешуд.

Норасогиҳои номбаршуда характери тавсиявӣ дошта ба сифати кори диссертатсионӣ таъсири манфӣ намерасонад.

12. Хулосаи умумӣ

Рисолаи диссертатсионии Олимбекзода Фахрия Олимбек дар мавзуи «Самтҳои асосии мукаммалгардонии низоми хизматрасониҳои бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз пешниҳод шудааст, кори тахассусии анҷомёфта, дорои навгониҳои назариявӣ ва амалӣ, дар илму истеҳсолоти ватанӣ татбиқшаванда буда, ба талаботҳои бандҳои 31,32,33 «Тартиби додани дараҷаи илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 № 267 тасдиқ гардидааст, ҷавобгуй мебошад.

Автореферати диссертатсия мазмуни асосии кори таҳқиқотиро пурра инъикос менамояд.

Аз ин лиҳоз, муаллифи диссертатсия Олимбекзода Фахрия Олимбек сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 5.2.17 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мебошад.

Муқарризи расмӣ:
доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент,
ректори Донишгоҳи давлатии Данғара **Хайрзода Ш.Қ.**

Дурустии имзои Хайрзода Ш.Қ.-ро тасдиқ мекунам:
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи давлатии Данғара Тоирзода С.Т.

Суроға: 735320, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Ш-ки Данғара, кӯчаи Марказӣ 25
Тел: +992 905773310
E-mail: dddangara 2013@mail.ru